

*csókák röpitnek négy kerék
összeráz földdé légy derék
bogánccsűrű vezényszavak
csapdossák szíved hófalak
csak addig élsz míg bőrödöt
a székelyen mint a hallgatás
húsodba kap a földbe ás"*

Vagy az EMLÉKEZET ÉS ÓCEÁN ebben a rész-
letében:

*„Nincs végtelen éj, csak hosszú pusztulás.
Ha sárba néz, a szem rögszre szárad.
Elszártól alázó tapasztalás,
s arra készlet, hagyd szétesni várad.”*

Befejezésül azonban tegyünk ide egy tel-
jes verset, melynek meglepően mély és plasztikus szürrealizmusa már címével kezdődik:

„AZ ŐSZ KILENC CSIKÓT

*palát és horkanást
a rohanást takarja
dombél esőpalást
kilenc csikót a barna*

*a barna ősz az égbe
az égbe lök bezár
mennydörgeti a télben
a fojtott rohanást"*

Ez ugyan látszólag nem igényes vers. Lát-
szólag nem. Más műfajban, más minőségben,
más korban a WANDERERS NACHTLIED sem
„igényes”. Elképzelésem szerint mégis re-
meklésfélé.

Lengyel Balázs

KRITIKAPÁLYÁZAT

TALÁLTAM EGY RÓMAI VERSESKÖNYVET

*Nádasdy Adám: Komolyabb versek
Szépirodalmi, 1984. 80 oldal, 16 Ft*

Ez az ötvenöt vers olyan új költői mintát tu-
dott felrajzolni, amely alternatívaként állitha-
tó a Petri György által megteremtett mellé,
és mintegy kiegészíti azt. Mivel – bár meg-
érintette a szkepszis, elsősorban érzelmi rela-
tizmusa miatt – a kiábrándultságot nem is-
meri mint létezési formát. És érzelmi telítet-
tsége az, amiben követőkre talált (közvetlenül
vagy közvetve). Például Kemény Istvánban,
aki bár három évte rá, már 1987-ben jelent-
kezik első verseskönyvével (JÁTÉK MÉREGGEL
ÉS ELLENMÉREGGEL), mégis egy „bő” nemze-
dékkal későbbi költő. Ezt az „összecsúsást”
Nádasdy szokatlanul kései indulása magya-
rázza.

Nádasdy Adámot nevezhetnénk akár a leg-
urbánusabb költőnek is, és elképzelhetnénk,
hogy életműve a Városok Városában (*urbs
urbium*), Rómában keletkezett. Abban a Ró-
mában, amelyik a világ megingathatatlan ura
volt Caesar uralkodása alatt. Eljátszhatnánk
a gondolattal, hogy az „új költők” közül nem-
csak Catullus versei maradtak fenn, hanem
Nádasdyéi is. Abból a Rómából tehát, ahol a
„gyűlölök és szeretlek” még tisztán vegyült. „Tisz-
tán”, ami azt jelenté, hogy furcsa, nehezen le-
írható színű érzelmekké elkeveredve. Persze
a Város még annyi más város lehetne. Példá-
ul a hellenizmus korabeli Alexandria, ahová
mintha még Nádasdy is vágya, s ahová Ka-
vafisz biztosan vágyott (SÓS SZELEK FÚJNAK).

Nádasdy költészetét „olyan helyre” lehet
elképzelnünk tehát, ahol a *birodalmi kultúra* jóté-
konyan sugározza a biztonságérzetet, és a
közéletben – halkan, de határozottan kimon-
dott – „kuss van”. „Lehet elképzelni” – mon-
dom, közben itt van, itt valósult meg a késő
Kádár-korban, a hetvenes-nyolcvanas évek
Budapestjén.

A közélet nem említődik ebben a költé-
szetben, és mégis a puha diktatúrában élő ér-
telmiségi magánéletének sajátos lenyomata

marad meg benne, mint az agyagban. A *mi* és az *ők*, amikor hangsúlyosan említődik, *csak* a két szerelmezt jelent, illetve a be nem avatott többieket, vagy a hűtlen szeretőt és a harmadikat (AZ AJTÓBAN).

Központi szerepe a hálósobának van, mint az élményszerzés legfőbb helyének; és a közvetlenül meg nem jelenő helyiségnek, a dolgozósobának, ahol az élmény verssé lesz, formát talál a hétköznapi a nem hétköznapi-ban, például a kétségbeesés a szabályos szonettben (KIFOSZTÁS UTÁN).

Fontos szám és személy az *én* és a *te*. Az *én* folyamatosan a *lenek* magyaráz, értelmez és clemez. Sőt színészkedik, és néha legalábbis félrevezeti.

Ennek megfelelően a legtisztábban a személyességet halljuk ki a költői megszólalásból. A versek mögött egyetlen, mással össze nem téveszthető személy áll. Azazhogy éppen nem a versek *mögött* áll, hanem *előtt*. Hiszen a versek láthatóvá akarják tenni; kisugározni magukból, ahogy a vetítógép a filmet. A versek *létéje* (hogy megfogalmazódjon) a személyiség.

Ezenkívül a *te* meggyőzését is szolgálják. Értelmezhetők némelyek úgy, mint az udvarlási-megtartási procedúra kellékei.

Nemcsak a felszínen, kivetítettként él a személyiség, hanem belül, tartalomként is. Teljes kört zárnak be az emberi tulajdonságok, amelyeket kiérzünk: jellemmé lesznek. Annyira komplexszé, hogy hozzá lehetne írni egy regényt, amelynek a lírai én az egyik főalakja. Mintha a jellem lenne az az „irodalmi pont” – ha koordináta-rendszerként képzeljük el az irodalmat –, amelyben metszik egymást az események időbeliségét uraló epikai és az érzés mélységét-magasságát uraló lírai tengelyek.

Ennek a „jellemnek” az epikus „meghosszabbítása”, mondjuk, egy francia lélektani regény. Egyes versek hitele kifejezetten lélektani hitel, szituációk pszichés indíttatásaira adnak magyarázatot (MIKOR BERONTOK). A lélektani ábrázoláshoz legalább „egy darabon” nyomon kell követni a motívációt. Ezt Nádasy technikája lehetővé is teszi. Ahogy már Margócsy István megfigyelte (*Kortárs*, 1986/8. szám), Nádasy versei egy témát bontanak ki; sokszor a stílus szintjén is egyetlen „hosszú hasonlatot” találunk.

Nádasy Ádám költészetében az *ézés* üli – mostanában szokatlan – diadalát; sőt a közvetlen recepció. A recepció mitizálásának szélsőséges példája a HAJNALI SEBNYALOGATÁS. A költői feladat, amit nem sikerült hibátlanul megoldani, eredetileg így hangzott: „Ábrázolja tájversben, allegorikusan, mégis minél konkrétan az emberi érzékenységet!” Ez a vers gyengeségeivel is műemléke, monumentuma a – képileg a tapintáshoz, a bőrérzékeléshez kötődő – *érzékenységnek*, amit a lírai személy a leginkább magáénak tudhat, úgy, mint ami jellemzi, és úgy, mint amit makacsul birtokol.

Az érzékenységhez való konok ragaszkodás (néha demonstráció) teszi aztán, hogy a – ki nem mondott, de fontos – eszmények és megvalósulási formák nem az állhatatosság, a helytállás lesznek, hanem a kifinomult önzés és a rejtett pedantéria. És még nagyon sok minden, amit rögzíteni azért nem szerencsés, mert a tulajdonságok hullámzásaiban élnek, válnak igazzá; csak megemlíthetők mint pont és ellenpont: a megrendültségre való hajlam és a gúny, a tisztelet és a pimaszság, a léhaság és a fegyelem.

A sajátos, rejtett öntudatból ered, hogy Nádasy őszintesége – amely nála is fontos, mint minden „vallomások” lírikusnál – inkább jelent leplezetlenséget. Vagyis olyan kitárulkozást, amiből hiányzik a megbánás, de hiányzik a nagyképűség is.

A megbánást ugyanis van kivel rendeznie – Istennel. Isten a szeretőn kívül az egyetlen beszélgetőpartner. És Nádasy világa éppen ettől teljes. Szép, kerek világa miatt tűnik Nádasy Ádám üdítően ódivatú költőnek; néha mintha tényleg fordításokat olvasnánk.

Egyvalamit nehéz elképzelni: a lírai ént magányosan. Nem pillanatnyi helyzetében, hanem létében. Olyan helyzetben, amikor meg van fosztva nemcsak a kommunikációtól, de a másikkhoz való viszonyulástól is. Bár vannak magányos számvetései (ISMEREM ÉN A NYUGALMAT), a magányról egy jó szava nincs, ahogy azt (egy bizonyos szempontból) szentimentális költőtől várni lehetne (ÚTBAN SPÁRTA FELÉ).

Ha a kritika elején – talán nem túl helyénvalóan – mint legurbánusabb említődött Nádasy Ádám, akkor említsünk meg egy „valóban” urbánus vonást. Azt, hogy a lírai meg-

szólalót a természethez, akárcsak a társadalomhoz, szinte semmilyen kapcsolat nem fűzi, mondhatni: „természetileg közömbös”. Esetleg csak az a teljes (és mégis léha) kétségbeesés, amely annak az embernek a sajátja, aki el sem tudja képzelni, hogy neki a természettel valaha is dolga lesz; és a természeti erőkkel való összecsapás első menetében feladja (újra lásd: ÚTBAN SPÁRTA FELÉ).

A természet csak mint díszlet érdekli, ha már fel van parcellázva, és jó alaposan meg van művelve. A SZENTIVÁNEJI ÁLOM parkerdője felel meg igényeinek mint az erdő építőkockáiból kirakott játék (leginkább: OBERON KÖPENYT VESZ; aztán: OBERON URALKODIK és ESKÜVŐ).

Az EGYEZKEDÉS A TERMÉSZETTEL című versben Nádasdy a „természet” szó két jelentését („élővilág” és „lelkialkat”) játssza ki rafináltan egymás ellen, miközben – mert a verstémától csak egy lépésre van – a szülésszisz csapdája a *teremtőre* is rácsapódik.

De hát ennyi tiszteletlenség a legkevesebb egy olyan kötetben, amelynek első verse (A LÉPCSŐS UTCÁN LEFELE) a Kirúgott monológja. Ha ezt összevetjük a következő vers (HOL JÁROK ÉN) felelősségteli, már-már ünnepélyes hangjával, akkor előtünk a két magasság, ami között a költői beszéd hullámozni fog. A hullámzashoz kiépítve a part: Nádasdy Ádám kötött formákban ír; pontosabban: hagyományos kötöttségekhez tartja magát – mint rím, jambus, szonett stb. Formái „tökéletesekek”; azaz, aki beszél, az mondandóját kerekén, hibátlanul mondja; „egyenesen” beszél: az olvasó felé fordulva.

Margócsy István az irodalombúvár pontosságával írta le Nádasdy költészetét, besorolva származástaniilag. Akár hagyhatuk is volna porosodni az irodalomtörténeti szertárban. Ha a most mégis lefújtuk róla a port, akkor azt is érdemes megemlíteni, hogy egy költő értékét nemcsak azon érdemes lemérni, milyen fejlődés része, és mit haladott meg. Mert például Nádasdy Ádám nem haladott meg semmit, amikor a „lábszár” mellé odateszi a „végtelen” szót (MEGINTE A ZONGORA); „egyszerűen” tudja, ami körülbelül Baudelaire óta tudható. Azt, hogy sokszor csak egy melléknév kiválasztásán múlik a költészet. Igaz, ez a tudás egyre nyomasztóbb, és egyre kritikussabban kezelik a versben

megszólalók. Nádasdy mindenesetre nem akarja elhúzni, hogy nem ír „választékosan”. Választ és kiválaszt, ezt minden versében érezhetjük. A kérdés az, hogy ez zavar-e minket.

Kun Árpád

AUTONÓMIA – HETERONÓMIA

**Hauser Arnold életművéről –
születésének századik évfordulója
alkalmából**

Arnold Hauser: A művészet és irodalom társadalomtörténete I–II.

Fordította Nyilasi Vera és Széll Jenő
Gondolat, 1969. 404+426 oldal

Hauser Arnold: A művészettörténet filozófiája
Fordította Tandori Dezső
Gondolat, 1978. 356 oldal

Hauser Arnold: A modern művészet és irodalom eredete – A manierizmus fejlődése a reneszánsz válsága óta

Fordította Görög Lívia
Gondolat, 1980. 520 oldal + 322 kép

Hauser Arnold: A művészet szociológiája
Fordította Görög Lívia
Gondolat, 1982. 894 oldal

Hauser Arnold lényegi életműve négy vaskos könyv. Az első egyetemes történeti mű, a második az első elméleti előfeltételeit kívánja feltárni, a harmadik esettanulmány, a negyedik igénye szerint történeti és elméleti szintézis. A MŰVÉSZET ÉS IRODALOM TÁRSADALOMTÖRTÉNETE 1953-as első kiadását A MŰVÉSZETTÖRTÉNET FILOZÓFIÁJA (1958) követte (amely 1970-es második kiadásában szerényebb címet kapott: A MODERN MŰVÉSZETSZEMLELET MÓDSZEREI). Ez után – részben e könyv a művészi konvenciókról szóló utolsó, rövid és semmiképpen sem kielégítő fejezetét ért bírálatok ösztönzésére – következett a manierizmusról szóló nagymonográfia, A MODERN